

TAMÁSI ANNA ÉVA

CSIKY VIKTOR

(1839–1924)

I. Életrajz

Csiky Viktor Erdély egyik szellemi központjában, Marosváráshelyen született 1839-ben értelmiségi családban, édesapja, Csiky János főorvos volt. A gimnáziumot szülővárosában végezte el, majd 1857-től Bécsben folytatta tanulmányait a Jogtudományi Karon, itt szerzett jogi diplomát. Az egyetem elvégzése után először a gyakorlatban helyezkedett el, 1865-től ügyvédként dolgozott Aradon. Azonban hamar katedra felé vette az irányt, 1867-ben nevezték ki szűkebb pátriájában, Kolozsváron az egyházjog, valamint a hűbérjog rendkívüli tanárává. Ezt követően az 1872-ben alapított kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen ugyancsak az egyház- és hűbérjog nyilvános rendes tanára lett a Katholikus Egyházjogi és Hűbérjogi Tanszéken. Az alapítást követően nem sokkal, 1874/75-ben már a jogi kar dékánjaként tevékenykedett, majd a következő akadémiai évben – a szokásoknak megfelelően – prodékánként.

Tíz évvel később, 1884/85-ben az egyetem rektorának is megválasztották. 1885-ben rektorként elmondott intézeti avató beszédében nagy büszkeséggel beszélt a Ferenc József Tudományegyetem alapítás óta elért sikereiről, valamint az egyetem tanárainak magas színvonalú oktatói és tudományos kutatói munkájáról. Ennek fényében a jövőt is optimistán látta: *„Ily biztató kilátások közepette tanárok és tanulók megújult erővel, fokozott munkakedvvel látunk feladatunk megvalósításához – érezzük, hogy az érdeklünkben meghozott nagy áldozatok a kötelesség nagyobb súlyával terhelnék, tudjuk azt, hogy szeretett hazánk méltán megvárja a befektetett tőkének szellemi téren gazdagon kamatozó gyümölcseit.”*¹

A kor egyházjogászeitől nem idegen módon Csiky is élénk közéleti tevékenységet folytatott egyetemi tanári munkája mellett. 1876-ban az Erdélyi Római Katolikus Státus² igazgatótanácsának tagjává választották. 1868-ban választmányi tagja lett az akkor

---

¹ GAZDA 1997, 110. p.

² Katolikus önkormányzat az erdélyi püspökségben. Szervezete az erdélyi katolikusok összességét képviselő státusgyűlésből és a határozatokat végrehajtó igazgatótanácsból állt. Természetes és törvényes feje a mindenkor erdélyi (gyulafehérvári) megyéspüspök. 1653-tól 1932-ig működött. A Státus nem hitéleti kérdésekkel foglalkozott, hanem feladata az egyház érdekeinek külső képviselete, illetve az egyházi vagyon fenntartása volt. L. bővebben: Magyar Katolikus Lexikon szócikke.

alakuló *Kolozsvári Kör*nek, amelyben 1872-től alelnökként munkálkodott. 1896-tól a '*Nemzeti Kaszinó Kolozsvárt*' néven újjáalakult kör választmányi tagja lett. 1898-tól az *Erdélyi Magyar Köznevelődési Egyesület*ben (EMKE)³ szintén választmányi tagként vállalt szerepet.

A politikai életben aktívan közreműködött, ismert és elismert szervező képességének köszönhetően, hogy a szabadelvű párt választásainak irányításával őt bízták meg éveken keresztül,⁴ s volt a szabadelvű párt kolozsvári elnöke is.⁵

1892-ben, tanári munkájának 25 éves jubileumán méltó ünnepséget rendeztek a tiszteletére, a köszöntések sorát *Kiss Mór*, a jogi kar éppen regnáló dékánja nyitotta meg, aki maga is tanítványa volt az ünnepeltnek. Ő mint „a jogi kar egyik díszét” élte az ünnepeltet, kiemelte az egyetemi működése terén tett érdemeit s azt a szívélyes viszonyt, amelyet a kollégákkal kialakított. *Óváry* Kelemen rektor az egyetemi tanács és a négy kar nevében köszöntötte *Csikyt*. Köszöntőt mondott még: *Hindy* Atilla, a budapesti *Egyetemi Kör* elnöke az országos magyar diákszövetség nevében, *Obershall* Pál volt tanítványai képviselőjében, valamint a három további egyetemi fakultás – az orvosi, a bölcsész és a természettudományi kar – dékánja.⁶ A joghallgatók is ünnepelték *Csikyt* az évfordulón, a küldöttséget gróf *Bánffy* Miklós jogászsegély-egyleti elnök vezette. A köszöntésekre válaszul a professzor a következő fontos elképzeléseket vázolta: „*Édes hazánk, mely annyi csapás és küzdelem után egy új ezerév küszöbére jutott, jelenleg ép egy újabb korszak kezdetén áll, társadalmi és politikai intézményeink újjáalkotásának nagy munkája folyik, s e munkát, mely nehéz, de államéletünk egész jövőjére igen nagy fontosságú, épen önök – a fiatalság – lesznek hivatva végrehajtani. Nemcsak a haza, de saját hozzátartozóik érdekei is a komoly, kitartó munkára kívánják. Hivatásuk erős tudatában tehát dolgozzanak kitartó szorgalommal, önzetlen lelkesedéssel, így lesznek a családjuknak, a társadalomnak s a hazának derék, hasznos tagjaivá.*”⁷ *Csiky* egyébként népszerű oktatónak számított, szerették és tisztelték hallgatói, amely kölcsönös volt, kiderül ez *Kiss* Sándor, a kereskedelmi akadémia tanárának köszöntőjén elhangzott beszédéből is, melynek fő mondanivalója: „*minden jó tanárnak legfőbb dicsősége, ha tanítványaiban örömet találja.*”⁸

³ Az egyesület 1885-ben alakult azzal a céllal, hogy a magyar nyelvet és a nemzeti öntudatot erősítse az erdélyi magyarok között, elsődlegesen kulturális és közgazdasági intézmények létesítésével és támogatásával.

⁴ *Ellenzék* 1924/8. 8. p.

⁵ 1887-ben választották elnökké, majd az öt éves periódus letelte után, 1892-ben újraválasztották. Ez utóbbi alkalomból a következőképpen foglalta össze a saját és pártja politikájának lényegét: „*Mi a szabadelvű pártnak vagyunk hívei, ennek elveit valljuk magunkénak, ezek diadalra jutására vállalkozunk, mert összes eddigi működésében az eredményeiben azt látjuk, hogy ez a párt fogja föl teljesen és teljesíti híven azon missziót, melynek célja Magyarországot a békés fejlődés útján erőssé, nagygyá és boldoggá tenni. Minden utógondolat nélkül, híven ragaszkodunk azon sziklaszilárd alaphoz, melyet a haza bölcsének vezetése mellett a 67-ik évi törvényhozás megalkotott. Támogatjuk teljes erőnkkel azon pártot és kormányt, mely tényleg csinálja a jó és nemzeti politikát, mert fejleszti az ország anyagi és szellemi erőit, hogy szeretett hazánk legyen nagy és dicső, és mint ilyen az idők végéig éljen.*” *Pesti Hírlap*, 1892. 14. évfolyam, 1892. január 5. / 5. szám, 4. p.

⁶ Kolozsvár 1892/236. oldalszám nélkül.

⁷ Kolozsvár 1892/235.

⁸ Kolozsvár 1894/120.

1897-ben császári-királyi kitüntetést kapott, Ferenc József ugyanis a kolozsvári egyetem tanári kara hét legrégebben működő, de még aktív oktatójának munkásságuk dicséretéként legfőbb elismerését fejezte ki.⁹

Csiky elsődleges kutatási területe a katolikus egyházjog volt, azon belül leginkább a házassági jog, az egyházjog forrásainak története, valamint az egyházi büntető-eljárás fejlődéstörténete. Emellett azonban beleásta magát a hűbérjog történetébe is, annak rendszerét, valamint a nyugat-európai államok fejlődésére gyakorolt hatását vizsgálta.

1899-ben megkapta az udvari tanácsosi címet.

Ugyanebben az évben, 1899-ben vonult nyugdíjba, azonban 1910-ben is tartott még előadásokat. Utolsó éveiben visszavonultan élt „falusi magányában” az Arad megyei Seprősön, halálát hosszú betegeskedés előzte meg.¹⁰ 1924-ben (1920-ban?¹¹) hunyt el egyes források szerint Budapesten,¹² mások szerint Seprősön,¹³ ahol lányának rokonsága, a Czárán család élt.¹⁴

II. Tudományos munkásság

Csiky Viktor egyik fő kutatási témája az egyházi házasságjog volt, különösen sokat foglalkozott az e témába vágó kérdésekkel azért is, mert a 19. század második felében egységes házassági jogszabályok hiányában nagyon sok probléma jelentkezett a joggyakorlatban az egymásnak ellentmondó felekezeti jogszabályok alkalmazása során. Ezzel kapcsolatos nézeteit a *Jogtudományi Közöny* hasábjain fejtette ki, amely komoly visszhangot váltott ki, egyetemi tanár kollégái is reflektáltak rá.¹⁵

Csiky védelmébe vette a katolikus papokat abban az esetben, amikor a klérus az olyan vegyes házasságoknál, amelyeket a saját egyházjoguk alapján érvénytelennek tekintettek (mert valamilyen érvénytelenítő akadály állt fenn), nem működött közre, a kihirdetést megtagadta, és a házasságból született gyermeket törvénytelennek jegyezte be.

Csiky professzor alaposan, világos logikával levezette a házassági jog fejlődéstörténetét az állam és az egyház kapcsolatrendszerében. Kifejtette, hogy a középkor folyamán a legtöbb állam lemondott arról, hogy maga szabályozza a házassági jogot, és elfogadta, valamint magára nézve is kötelezőnek tekintette az egyházjog idevonatkozó rendelkezéseit. Ezzel összefüggésben tehát az egyház gyakorolta mind a törvényhozás, mind a törvénykezés jogát, és az állam szerepe csak a segítségnyújtásra, végrehajtásra korlátozódott. Ezen állapot kialakulását és megszilárdulását az a felfogás segítette elő, hogy mivel a házasság szentség, az egyház *jurisdictio*jához tartozik, ezentúl „a közép-

⁹ Kolozsvár 1897/257. A további hat kitüntetett személy: *Kolozsvári Sándor, Óváry Kelemen, Vályi Gábor, Meltzl Hugó, Szamosi János, Abt Antal.*

¹⁰ Ellenzék 1924/8. 8. p. Itt, Seprősön élt Csiky Viktor lánya is, Csiky Alexandrina, akit 1931-ben brutális kegyetlenséggel öltek meg a család seprősi kastélyában 1931-ben, és a kastélyt is felgyújtották. Keleti Ujság 1931/260.

¹¹ GAZDA 1997, 109. p.

¹² SZABÓ – SIMON – SZÖGI 2014, 201. p. A Magyar Katolikus Lexikon bár szintén Budapestet jelöli meg, de halála évében bizonytalan: 1920 körülre teszi.

¹³ Ellenzék 1924/8. 8. p. E folyóirat szerint 83 éves korában hunyt el, amely pedig az 1922-es évet valószínűsíti.

¹⁴ Ellenzék 1924/8. 8. p.

¹⁵ CSIKY 1879, 209–210. pp. 217–219. pp.

kori államélet fejletlensége, a tiszta ethikai elvek magaslatára emelkedni nem képes törvényhozás hiányossága, az állampolgárok születés – foglalkozás – és lakhely szerinti különböző jogi állása és más számos ugy politikai, mint kulturális érdekek egyaránt követelték a házassági-ügynek általános, egységes, vallási-erkölcsi alapokon nyugvó szabályozását; – az adott viszonyok között pedig ezt lehetőleg megvalósítani csakis az egyetemes és hatalmas egyház volt képes.”

Véleménye szerint, amíg felekezeti nem bomlott meg a társadalom, addig az egyház törvényhozó és törvénykező tevékenysége e téren „erkölcsnemesítő jótékony befolyást gyakorolt.”

A reformáció hatására azonban az állampolgárok különböző felekezetekhez csatlakoztak, és az így heterogénné vált társadalom egysége jogilag is megbomlott a különböző felekezeti egyházjogok hatására. Ez a helyzet az államot is cselekvésre ösztönözte, és úgy próbálta megoldani a problémát, hogy a különböző felekezetek jogait állami erővel ruházta fel, tehát a házasságot állami szentesítéssel rendelkező, de felekezeti alapokon nyugvó törvények szabályozták (pontosabban *Csiky* korában, a tanulmány megírásakor még jelen időben beszélt erről). Ezt ő nagyon helytelen gyakorlatnak minősítette, és az államtól felekezeteken felül álló, állami törvényekkel szabályozott polgári házassági jogot várt el, mert felismerte azt, hogy a magyar népesség már annyira heterogén vallási tekintetben, hogy sem a katolikus egyházjogot, sem más felekezeti jogot nem lehetne kizárólagossá tenni és „rákényszeríteni” a más vallású állampolgárokra. Emellett az állam működésének alapvető érdeke lenne a visszasságokat megszüntetni a jogbiztonság és rend érdekében.

Elemelte az 1868: XLVIII. és LIII. törvénycikkeket is, amelyek a vegyes házasságokat rendezték nem kielégítő módon, inkább a visszasságokat konzerválva. Mivel e jogszabályok kimondták, hogy a vegyes házasságokban mindkét félre a saját vallásának joga az irányadó, tehát a házassági pert az alperes bírósága előtt kell megindítani, és miután rá nézve megszületett a döntés, az ügyet át kellett tenni a felperes illetékes bíróságához, ahol pedig a felperesre vonatkozóan hozták meg a jogerős ítéletet.

Csiky álláspontja ezzel kapcsolatban annyiban összegezhető, hogy nem csak azt kell tekintetbe venni az egyes házasságok érvényességének vizsgálatakor, hogy általános-ságban megvan-e mindkét félnek a házasságkötési képessége, hanem minden esetben egyedileg kell vizsgálni a relatív házasságkötési képességet, azaz a konkrét személlyel kötendő házasság is érvényes lesz-e mindkét fél egyházjoga szerint. Konkrét esetekkel megvilágítva a kérdéskört: szerinte érvénytelen az olyan házasság, ahol a protestáns félnek volt egy a korábbi, a protestáns felekezet szabályai szerint érvényes házassága, amelyből elvált, és utána egy katolikus nőt akart feleségül venni, mivel a katolikus egyházjog a korábbi házasságát felbonthatatlannak tekinti, tehát ez utóbbi házasságkötés már bigámiát valósítana meg. Ugyanezen az alapon érvénytelen annak a férfinak a házassága – amelyet katolikus nővel szeretne kötni – aki korábban katolikus pap volt, de áttért az unitárius vallásra, mivel a katolikus egyházjog tiltja a nőnek, hogy felszentelt személlyel kössön házasságot.

E nézeteivel többen nem értettek egyet, például *Jenei* Viktor egyetemi tanár is kifogásolta, hogy éppen az az értelme a fennálló törvényeknek, hogy mindkét házasodni szándékozó személyt csakis a saját (éppen az aktuális egyházhoz tartozó) hitelvei kötik, és utóbbi példánál maradva a nő állapotát úgy kell vizsgálni, hogy egy unitárius férfihez

szeretne hozzámenni, amely egyház hitelvei nem ismerik a cölibátust, tehát a férfi teljesen szabad állapotúnak tekintendő, és nem lehet a férfi korábbi vallása hitelveinek érvényt szerezni akkor sem, ha a nő katolikus vallású.¹⁶

Abban viszont mindkét tudós véleménye egyezett, hogy a fentebbi anomáliákra megoldást egyedül a polgári házasságkötés bevezetése eredményezne, Csiky a következőképpen fogalmazta ezt meg: „Orvoslást csak az szerezhethet, ha a törvényhozás az egymással össze nem férő és részben már önmagát túlélt felekezeti törvényeket félre téve, az államélet érdekeinek megfelelő és a világi térre kötelezőleg kiható egységes házasságjogot alkot. Állami reputationk komoly veszélyeztetése nélkül e kérdést elodázni már nem lehet!”

Láthatjuk tehát, hogy hiába volt Csiky katolikus vallású, egész életében katolikus egyházjoggal foglalkozó tudós, inkább az állam érdekeit, a jogbiztonságot tekintette elsődlegesnek, ellentétben több kortársával, főként egyházi személyként tudományos és közéleti tevékenységet folytató kollégáival (pl. *Schlauch* Lőrinc), akik erősen kardoskodtak a katolikus házassági jog érvényben tartása és kiterjesztése mellett.¹⁷ Emellett azonban kiemelendő, hogy a különböző felekezeti egyházjogok ütközési pontjain egyértelműen a katolikus egyházjog „pártján állt”.

Csiky Viktor több évtizeden át tartott egyházjogi előadásokat a joghallgatóknak, amely anyag az államvizsga részét képezte. Az órán elhangzottakról jegyzet is fennmaradt a kolozsvári levéltárban, amelyből pontosan értesülhetünk arról, hogy a professzor milyen rendszer szerint adta elő a tárgyat, miket tekintett kardinális kérdéseknek a hatalmas mennyiségű kánoni joganyagban. Az 1881/82-es tanév második félévében a következő témakörök mentén építette fel a tananyagot. Először bemutatta az egyház főbb tisztségviselőinek, vezetőinek jogállását (érsekek, püspökök, azok segédei, archidiakónusok, официálisok, alesperesek, plébánosok, segédlelkészek), tehát az egyház rendes hatóságának gyakorlására feljogosított személyeket, majd elemezte a magyar egyházszervezetben előforduló kivételeket. Ezt követően az egyházi hivatalok mibenlétét és működését, valamint azok betöltésének módjait ismertette meg a hallgatókkal.

A következő témakör a „közönséges”, a partikuláris és a megyei zsinat bemutatása volt, majd az egyház bírói hatalmára tért át. A később – a 20. században – született két egyházi törvénykönyv rendszerétől kicsit eltérően a zsinatok működésének témakörét az egyházi büntetőjog elemzése követte, majd a büntető és a – korabeli szakszóval – peres (azaz minden más, ami nem büntető) eljárás szabályait ismertette.

A félév végére hagyta a legnagyobb és legtöbbet elemzett témát, amely őt is különösen foglalkoztatta, a házasságjogot. Ennek keretein belül kimerítően tárgyalta a házasság létrejöttét és megkötését, a meghatalmazott útján történő házasságkötést, a házassági akadályokat, a egyes házasság problematikáját és a házasság megszűnését is.¹⁸ E témakörök közül több volt olyan, amelyhez a kánonjog anyagának ismertetésén túl értékes plusz gondolatokat fűzött, a szakirodalmi ismereteket gazdagította, így ezekre érdemes kicsit részletesebben kitérni.

¹⁶ JENEI 1879, 265–266. pp. 273–275. pp.

¹⁷ SCHLAUCH 1893, 1–4. pp.

¹⁸ *Egyházjog, különös tekintettel a magyar egyház viszonyaira*, jegyzetelte: FERENCZ ÁKOS joghallgató. 1881/82. tanév, II. félév. Academia Republicii Socialiste Romania Filiala Cluj Biblioteca, MsU 1545.

Csiky Viktor a második féléves tananyag ismertetését a hatályos kánonjogi fogalmaink szerinti „Isten népének” jogával kezdte. Ez a mai egyházi törvénykönyv második nagy egysége az általános szabályok után, mivel ezzel is érzékeltette a jogalkotó e téma kiemelt fontosságát.

Az egyházi hierarchiában fentről lefelé haladva, először az érsekekre vonatkozó jogi szabályozást mutatta be a professzor. Kis történeti bevezetéssel indította az egyes tisztségek bemutatását, felvázolva a hivatal rövid fejlődéstörténetét. Ezt követően az adott tisztséggel járó jogosultságok változásait elemezte *Csiky*: az ő elemzéséből tudhatjuk meg, amelyet nem sok egyházi jogi tankönyv emelt ki, hogy az érsekek jogai az idő előrehaladtával és a pápai hatalom megerősödésével csorbát szenvedtek. Eredetileg ugyanis hatáskörébe tartozott a tartományi zsinatok összehívása, a püspöki szék megüresedése esetén e tisztség betöltésének irányítása, valamint egy igen széleskörű hármas jogosítvány: felügyeleti, fegyelmi és törvényhatósági jogkörök is megillették a metropolitát. Ennek keretei között irányították a plébánosok helyezéseit, azaz a plébániai hivatal betöltését, mulasztásuk esetén fegyelmi eljárást folytattak le, bíráskodtak, sőt, még a megválasztott püspökök alkalmasságának vizsgálata is az ő jogkörükbe tartozott.

A pápai hatalom erősödésével azonban megszűntek bizonyos kiváltságaik, például a püspökök megválasztásával, alkalmasságának vizsgálatával kapcsolatos hatásköreik. Azonban nem csak a pápa „javára” kellett lemondaniuk bizonyos feladatkörökről, hanem a püspökök, tehát az egyházmegyéik vezetőinek szerepe is felértékelődött ezzel párhuzamosan. Erre legjobb példa a metropolita bíraskodási jogköre, mely szintén korlátozva lett, és általános hatáskörű, elsőfokú fórummá a püspök egyházmegyei bírósága, azaz a szentszék vált, míg az érsek inkább csak fellebbviteli fórumként jött szóba, amennyiben másodfokon nem a római *Rotához* került az ügy.

Nagy érdeme *Csiky* előadásainak és az abból készített órai jegyzetnek, hogy a történeti bevezetést, valamint a hatályos jogszabályok elemzését követően az akkor aktuális magyar viszonyok bemutatására is nagy hangsúlyt fektetett. Ennek köszönhetően *Csiky* elemzéséből pontos képet kaphatunk a korabeli egyháztartományok állapotáról, működéséről is. Az érsekek feladatköre tekintetében hangsúlyozta a professzor, hogy „újabbban” három évente kötelesek tartományi zsinatot összehívni és azok üléseit vezetni. A magyar egyháztartományokban azonban nem volt jellemző, hogy e feladatuknak eleget tegyenek, mivel a zsinat hatásköre meglehetősen szűk, tehát nem sok érdemi döntésre volt lehetőségük az érsekeknek. Bár azt is hozzátette *Csiky*, hogy vannak olyan érsekségek, amelyek igyekeznek bevezetni e gyakorlatot.

Szintén joga és kötelessége volt a metropolitának, hogy az egyháztartományához tartozó püspököket meglátogassa és ellenőrizze, bár csakis megszorításokkal: ha a saját megyéjét ellenőrizte már (mivel az érsekeknek van saját egyházmegyéjük is egyben), és az alá tartozó másik egyházmegyei látogatás indokoltságát a tartományi zsinat is elismerte.¹⁹

A püspöki tisztség bemutatását egy definíció-adással kezdte *Csiky*, mely a következő volt: a püspökök a hierarchia azon tagjai, akik az egyház fejének alárendelve, teljes egyházi hatalmat gyakorolnak, isteni intézkedés folytán. Ezentúl hangsúlyozta, hogy a katolikus egyház hite szerint a püspöki kar tagjai az apostolok közvetlen utódai. *Csiky* nagy hangsúlyt szentelt annak bemutatására, hogy a püspökök esetén meg kell külön-

¹⁹ MsU 1545, 1–4. pp.

böztetni a képességet és a jogosultságot. A felszentelés által részese lesz az egyházi hatalomnak, de ahhoz, hogy e hatalmat gyakorolja, arra is szükség van, hogy hivatalt nyerjen. Ezt a hivatalt a pápától kapja a püspök, viszont a hatalmat nem az egyházfő adja, hanem az a hivatalból ered.²⁰

Csiky a püspökök két csoportját különböztette meg: a megyés és felszentelt püspököket, valamint a címzetes püspököket.

Szintén kiemelte a professzor a püspökök bíraskodási jogát, melyre már az érsekek bemutatásakor is reflektált. Hangsúlyozta, hogy a püspök e jogát általában az egyházmegyei bírósága, a szentszék által gyakorolja. Ezen bíróság felépítését és működését a következőképpen mutatta be: maga a bíróság egy elnökből és négy ülnökből áll, az elnök lehetett maga a püspök vagy egy kinevezett állandó elnök, rajtuk kívül pedig ügyészt és jegyzőt szokott kinevezni a megyéspüspök. Itt meg kell jegyeznünk, hogy e részen az előadásanyag kicsit elnagyolt, mivel ennél jóval szélesebb körű volt a szentszék személyzete. Egyrészt a kötelékvédő személye nem került megemlítésre, aki nélkül a perek nagy része nem is folyhatott le érvényesen, másrészt ülnök is jóval több tevékenykedett a magyar egyházmegyei bíróságokon.²¹

A hierarchiában lefelé haladva ezután a püspökök segédeit mutatta be *Csiky* professzor, akikre az egyházmegyék számának, területének és feladatkörének gyarapodása végett volt szükség. Elsőként a presbitereket és a diakónusokat említette meg *Csiky*, akik önállóan nem járhattak el, hanem csakis amely feladatra eseti jelleggel a püspök megbízást adott. A káptalanok bemutatására is ehelyütt került sor, külön bemutatva a székes- és a társas káptalanokat, amelyek közül előbbiek a püspöki helyszínen, míg utóbbiak vidéken végezték tevékenységüket.

Csiky a püspökök „más nemű segédei” cím alatt mutatta be a koadjutor intézményét, akinek alapvető feladata a püspök munkájának segítése, azonban a hivatal különlegessége, hogy a püspöki szék tekintetében utódlási joga van, valamint a püspök akadályoztatása vagy képtelensége esetén a püspök jogai egészében átháramlanak a segédpüspökre. A professzor két típusát különböztette meg: időleges és végleges koadjutor.²²

Ezt követte *Csiky* jegyzetében az archidiakónus és az официális tisztségének bemutatása, amelyek közül előbbi eredetileg egy igen széleskörű jogosítványokkal felruházott személy volt az egyházmegyében, azon túl, hogy a diakónusok főnöke volt (kisebb egyházi rendek felügyelete, gazdasági jogkörök, püspök helyettesítése a zsinatokon, a bíraskodásban). *Csiky* tudomása szerint az ő hatalmuk korlátozására vezették be az официális intézményét, aki nagyon hamar az egyházmegyei bíróság élére került. Helyesen vázolta *Csiky* a hallgatónak, hogy hazánkban e tisztséget vikáriusnak hívták, a hivatal betöltésének feltételei pedig a következők voltak: egyházi rend, törvényes születés, legalább 25 éves életkor és „jogtudorság”. Ezenkívül nem lehetett az illető sem vidéki lelkipásztor, sem kolduló szerzetesrend tagja, sem a püspök rokona.²³

Az egyházi hierarchia alsóbb szintjein ismertette *Csiky* az alespereseket, akik az egyházmegye egyes kisebb területein bírtak hatáskörrel; a plébánosokat, akik az egy-

²⁰ MsU 1545, 5. p.

²¹ Székesfehérvári Püspöki Levéltár, 1845. évi szentszéki jegyzőkönyv (1845. febr. 24-25.); Veszprémi Érseki Levéltár 17/1883., 18/1883.

²² MsU 1545, 28. p.

²³ MsU 1545, 19–21. pp.

házközségi lelkészi hivatal vezetői voltak; valamint a lelkészsegédeket és segédlelkészeket. A lelkészsegédek olyan személyek, akik lelkészi feladatot látnak el, azonban mégsem plébánosok, tehát nincs hivataluk. A segédlelkészek (káplánok) kapcsán szintén fontos ismereteket tudhatunk meg Csiky professzor jegyzetéből, ugyanis a magyar különbségekre rámutatott az egyetemes egyházjoghoz képest. A tridenti zsinat rendelkezése szerint a káplán kinevezésére a plébános volt jogosult, ezzel szemben hazánkban ezt kizárólag a püspök végezte (és végzi mind a mai napig). A jegyzet megírásakor Csiky ismertetése szerint minden nagyobb plébánián 2-3 segédlelkész tevékenykedett Magyarországon.²⁴

Nagy érdeme a professzor jegyzetének, hogy az egyetemes egyházhoz képest a magyar egyházszerkezetben előforduló kivételeket alapos vizsgálat alá vonta. Jelen téma tekintetében az egyházi hierarchiában különleges helyet foglalt el a pannonthalmi főapát, aki önálló területtel bírt, számos plébánia és a bakonybéli apátság is hozzá tartozott. A területe nagyságát tekintve kisebb volt, mint egy egyházmegye, viszont a jogköreit nézve azonos jogállása volt, mint a megyéspüspöknek. Különlegessége továbbá a tisztességnek, hogy a magyar közjog is kiemelt szerepet tulajdonított neki, királyi meghívó által, kitüntetésül a felsőházba hívták meg a pannonthalmi főapátot.

Az egyházi tisztségek bemutatása után Csiky kicsit rendhagyó módon az egyházi hivatalok alapos ismertetésére tért át, amely a jelenleg hatályos egyházi törvénykönyvben az *Általános szabályok* cím alatt szerepel (ez a kódex első könyve). Csiky a következő két csoportját különböztette meg az egyházi hivataloknak: alsó (*beneficium minor*) és felső (*beneficium maior*). Az utóbbi bíraskodási joggal járt, míg előbbi nem, és a jegyzet szerint a felső a püspöki hivataltól kezdve a pápáig terjedt ki. Fontosnak tartotta hangsúlyozni a professzor, hogy hazánkban is megvan e különbségtétel, mégpedig a főpapi tisztség által. E magyar sajátosságnak, a főpapi rangnak Csiky a következő meghatározását adta: „közjogi értelemben főpapok azon egyházi személyek, akik a felsőházban tagok, ülés és szavazási joggal bírnak.” E körbe tartoztak az érsekek, a püspökök, a pannonthalmi, a zágrábi és a jászai prépost. „Magánjogi szempontból pedig főpapok azon egyházi személyek, akik fekvő birtokkal ellátott javadalmaikat királyi kinevezés által nyerik.”

Ezentúl hangsúlyozta a professzor, hogy hazánkban az egyházi hivatalok változtatásának kezdeményezésére az uralkodónak is van hatásköre, erre hozta fel példának a szepesi prépostságot, amely felsőbb hivatallá vált ily módon, nevezetesen püspökséggé. A hivatal működésében ezentúl másféle változtatások is bekövetkezhetnek, például a székhelyét áttehetik más településre, de természetesen meg is szűnhet a hivatal, amennyiben például a működési célja megvalósíthatatlanná válik. Hangsúlyozta a professzor, hogy a hivatal helyreállítására is volt példa többször hazánk történelmében, legeklejtánssabb esete volt ennek a török pusztítások utáni időszak, amikor rengeteg egyházi hivatal működését indították újra.

E téma elemzése után az egyházi hivatal betöltéséhez szükséges feltételeket ismertette Csiky, amely kapcsán egy fontos adalékot kell megemlítenünk. Az egyházjogot bemutató munkákhoz képest itt is többet adott a professzor, ugyanis nem kizárólag a kánonjog által előírt követelményeket ismertette a hallgatóival (alkalmasság, megfelelő életkor, törvényes születés, egyházi rend, tudományos végzettség, amely nem csak egy-

²⁴ MsU 1545, 27. p.

házi tudományokat foglalt magában, hanem világi tudományokat is, ahogy fogalmazott a professzor: magasabb egyházi hivatalhoz magasabb világi végzettség), hanem egy hazai specifikumot is felhozott, nevezetesen a „hazafiságot.” Azt, hogy pontosan mik a hazafiság kritériumai, nem tudjuk meg a jegyzetből, csak a következőt fűzte hozzá Csiky: „*az állam előtt kedves legyen*” a megválasztandó személy, azaz *persona gratanak* minősüljön. Ezentúl hazánkban egyes egyházi hivataloknál további – nem kifejezetten egyházi jogi – feltételeket is megköveteltek, például nemesi származás (különösen a káptalanoknál), bár hozzátette a professzor, hogy ezek egyre inkább kikopnak a gyakorlatból.²⁵

A hivatalok betöltése kapcsán szintén magyar specifikumokat elemzett Csiky. Leszögezte a főkegyúri jog kapcsán, hogy hazánkban a püspökségek az uralkodó által kerülnek betöltésre. Ennek előzményeit is górcső alá vette a professzor, miután deklarálta, hogy az uralkodó ezen jogosultsága kivételesen széles körű és eredete régi időkre nyúlik vissza. A gyökereket egészen Szent Istvánnál kell keresni, akit apostoli joggal ruháztak fel, a hivatalok létesítésének, betöltésének jogát is magáénak tudhatta. A pápák sokféle módon igyekeztek a magyar király kinevezési jogát korlátozni, ez az Anjouk időszakában részben sikerült is: „*a kinevezéshez megerősítés divott.*” Ezt követően Zsigmond uralkodásának időszaka hozott változást, mivel az egyház érdekében tett fáradozásait szerették volna megjutalmazni, ezért Szent István jogait újra megerősítették, és ennek körében ismét elismerte az egyház a király szabad hivatal-adományozási jogát.

Ezt követően Hunyadi Mátyás korában, majd egészen a 17. századig vitatott volt e jog, Pázmány Péter igyekezett elérni, hogy a királyok adományozási jogát ne vonja senki kétségbe. Mária Terézia időszakától kezdve az apostoli címet kapták és viselték is az uralkodók.

Werbőczy Hármaskönyve a következőképpen nyilatkozott a kérdésben: e jog egyértelműen megilleti a királyokat, mivel ők voltak a hazai egyház megalapítói, és hittérítők is voltak egyben. Ezentúl elévülés címén is megilleti őket a hivatalok adományozásának joga, sőt, ezt már a konstanzi egyetemes zsinat elismerte.²⁶

A kinevezési jog meglehetősen széles körű volt, mivel szabad tetszése szerint dönthetett az uralkodó a kinevezett személyéről, csakis annyi megkötés volt, hogy alkalmasnak kellett lennie az illetőnek és nem lehetett irreguláris (mivel ha ezek megvannak, nem tagadható meg az egyházi megerősítés), valamint magasabb egyházi pozícióba csakis „honfiakat” lehetett kinevezni. Magyarországon ezentúl a kinevezett püspökök a pápai megerősítés előtt is viselték a püspöki ruhát, és a főrendi ház tagjai lehettek.

Az egyházi hivatalra vonatkozó egyházi jogi rendelkezések és a hazai gyakorlat elemzése után a zsinatok mibenlétére és fajtáinak bemutatására tért át előadásaiban Csiky, amely téma hatályos egyházjogunkban az *Isten népének joga* címet viselő második könyvben található, akárcsak a fentebb tárgyalt egyházi hatóság (tiszségek). A zsinatok három fajtáját különböztette meg a professzor, nevezetesen a közönséges, a *particularis* és a megyei zsinatot, azonban ezek tárgyalása előtt e téma kapcsán is sok időt szentelt a jogtörténeti előzmények bemutatásának. Egészen régre visszatekintve, a keleti és a nyugati zsinatok megkülönböztetésével kezdődött a tananyag, amelyek között a fő különbség az összehívásuk okában rejlett. A keleti zsinatokat ugyanis abban az

²⁵ MsU 1545, 33. p.

²⁶ MsU 1545 34. p.

esetben hívták össze, amikor téves tanok kezdtek terjedni, így a hit alaposabb kifejtéséről gondoskodtak ezek a zsinatok. Ezzel szemben a nyugati zsinatok kevésbé foglalkoztak a hittételekkel, sokkal inkább egyházfegyelmi tételekkel, a pápák miatti vitákkal, valamint a császárral vívott harcban a pápa támogatásával foglalkoztak.

Közönséges zsinat alatt értette *Csiky* azt, amelyet az egyházfő hívott össze ünnepléses bullában, kijelölve annak helyszínét, időpontját, egyben meghívva a püspököket rá. A megjelenésre jogosultak egyben kötelesek is voltak megjelenni, ha ezt mégsem tudták megtenni, jelezniük kellett igazolás kíséretében.

A *particularis* zsinatok közé sorolta első helyen *Csiky* a nemzeti zsinatot, amelynél valamely állam egyházkormányzatára jogosult közegei összegyűltek az egyház ügyeinek intézése végett. Ezen belül is két típust különböztetett meg a professor: a szűkebb értelemben vett egyházi zsinatot, amelyre csak egyházi személyek voltak hivatalosak, és a vegyes zsinatot, ahol világiak is részt vehettek. (Ez utóbbira a Frank Birodalmat hozta fel példaként, ahol több ilyen is tartottak Nagy Károly kezdeményezésére.) Egyébként nemzeti zsinat tartásához kötelező volt a pápa engedélyét megszerezni, így volt ez Magyarországon is, ahol több nemzeti zsinatot tartottak a történelem folyamán. Hazánkban a nemzeti zsinat elnöke az esztergomi érsek volt, akinek meghívására kötelesek voltak a hazai egyházi vezetők megjelenni. Továbbá ismertette hallgatóival a professor, hogy Magyarországon is voltak vegyes zsinatok, amelyet *synodus concilium*nak hívtak.²⁷

Az első egyházi nemzeti zsinatot Kálmán király idején tartották, majd a reformáció hatására *Pázmány* Péter időszakában. Ezt követően 1822-ben *Rudnay* érsek összehívására, valamint 1848-ban is kiküldték már a meghívókat, de a forradalmi események hatására nem ült össze a zsinat.

A *particularis* zsinatok másik fajtájaként elemezte *Csiky* professor a tartományi zsinatot, amelyet már a niceai zsinat is ismert, tehát a kereszténység első századaiból fennmaradt jogintézmény. A tridenti zsinat rendelkezése szerint az érsekek kötelesek lennének legalább háromévente tartományi zsinatot összehívni egyháztartományukban, azonban e rendelkezés nem igazán ment át a gyakorlatba. Bár jelezte *Csiky*, hogy Magyarországon az 1850-es években voltak kísérletek a magyar érsekek részéről feléleszteni ezt az elvileg kötelező gyakorlatot.²⁸

A zsinatok harmadik típusa az egyházmegyei (vagy ahogy a professor nevezte: megyei) zsinat volt, amely létezésére az 5. századtól kezdve vannak bizonyítékok. Ezeket évente kellett volna összehívniuk a püspököknek tanácskozó, véleménynyilvánító szerepkörrel, azonban akárcsak a tartományi szinódusok esetén, ezeknél sem követték az előírást az ordináriusok. E jogintézmény kapcsán is fontos adalékot tett hozzá a professor: IX. Pius pápa megengedte a magyar püspököknek, hogy ne tartsanak egyházmegyei zsinatokat, hanem elegendő, ha az espereseket és az alespereseket hívták össze tanácskozásra, és velük vitatták meg az egyházmegye ügyeit.²⁹

A zsinatok tárgyalása után egy egészen más téma bemutatásába fogott a professor, nevezetesen az egyház bírói hatalmát elemezte. Bevezetésképp leszögezte, hogy az

²⁷ MsU 1545, 58. p. Kálmán király uralkodása alatt volt az első ilyen zsinat, de példa lehet még rá a reformáció miatt, *Pázmány* Péter által összehívott szinódus, valamint az 1822-ben *Rudnay* Sándor érsek időszakában megtartott zsinat.

²⁸ MsU 1545, 59. p.

²⁹ MsU 1545 61. p.

egyház bíráskodási joga a középkorban nagyon széleskörű volt, mely a 19. századra jócskán megfogyatkozott.

A megsértett jogrend helyreállítása érdekében élt e jogával az egyház, és két ügykörben gyakorolta bírói hatalmát: büntető és peres ügyekben. Látható tehát, hogy *Csiky* is a korban jellemző szakkifejezésekkel élt, amelyek ma már félreértésre adhatnak okot (mivel a büntető ügyek is lényegében peres ügyek). Ő a következő módon határolta el a két csoportot: „*előbbieket az egyház törvényei átszegői ellen szoktak alkalmaztatni, hogy az illető megjavíttassék, hogy megtorolja a bűnt, rettentésként használja a bűnös cselekedetektől, de legfőbb cél a megsértett jogrend helyreállítása. A peres ügyek: ha vitásá válik valamely ügy, melyek az egyház körébe tartoznak – tartozik ide.*”³⁰ Ez utóbbit *Csiky* onnan eredeztette, hogy kezdetben az emberek önszántukból fordultak a püspökhöz, hogy vitás ügyükben hozzon igazságos döntést, ebből kialakult a püspök bírói hatósága, amely ítéletének a felek önként, vallásos érzülettel vezérelve vetették alá magukat. Később az ítélet végrehajtásában a világi hatóság nyújtott segítséget.

Kíváncsi mutatta be *Csiky* professzor az egyházi és a világi hatalom hatásköri küzdelmeit a bíráskodás tekintetében, amelynek végső eredménye az lett, hogy büntény csak az lehetett, amelyet állami törvény annak minősített, és maga az államhatalom joga volt, hogy ezeket büntesse. Így az egyház a világi természetű büntetőügyekből a 17–18. századra teljesen ki lett zárva, viszont a professzor álláspontja szerint a korábbi egyházi befolyás jótékonyan hatott az állami büntetőeljárás fejlődésére. Emellett a *privilegium fori* kapcsán annyit pontosított *Csiky*, hogy bár a középkorban az egyházi személyek minden jellegű bűncselekményei az egyházi bíróság hatáskörébe tartoztak, hazánkban a klérus tagjait főbenjáró bűnesetekben a világi törvényhozás és bíráskodás alá vonták.

A peres ügyekbeni hatásköröket tekintve *Csiky* hazánkra vonatkozóan a következő egyházi bíróságra tartozó ügyköröket sorolta fel: a házassági ügyek teljes egészében, a végrendeletek érvényessége feletti döntés, esküszegés és hamis eskü a középkortól kezdve 1848-ig (bár utóbbiakban a büntetést nem az egyházi bíróság szabta ki). Ezentúl hangsúlyozta, hogy a 19. században az egyház peres ügyekbeni illetékessége is jelentősen csorbitva lett.³¹

A rendes egyházi bíróságok bemutatása követte *Csiky* előadás-jegyzetében a fentebbi témákat, ennek kapcsán a szentszék, azaz a püspök egyházmegyei bírósága kapcsán megfigyelhetjük, hogy az e fórumon bíróként tevékenykedő személyek elnevezése nála sem mutat egységességet. Hol ülnöknek, hol bírónak hívta a társas bíróságon az ítélkezésben az elnök mellett résztvevő személyeket, akiknek *Csiky* szerint négyen kellett lenniük.³² Hazai szentszékeink gyakorlata is eltéréseket mutatott ezügyben, nem voltak egységesek a tisztségviselők megnevezései. Székesfehérváron a következő számú és elnevezésű, feladatkörű tisztségviselők tevékenykedtek az egyházi bíróságon 1844-ben: 28 szentszéki bíró, ebből két egyházi jogtanár, jegyző, aljegyző, házasságvédő, tisztii ügyész, szegények ügyvédje, orvos és sebész. A bírók száma változó képet mutatott, nem volt egy kötelezően előírt, fix keret, 20-30 körül mozgott a számuk. Az orvosokra nagy szükség volt például a házasság el nem hálásának megvizsgálása szempontjából,

³⁰ MsU 1545, 64. p.

³¹ MsU 1545, 82–83. pp.

³² MsU 1545, 85. p.

de a felek, vagy más személyek pszichikai állapotát is többször vizsgálat alá kellett venni. 1845-ben a következő tisztségviselők szerepeltek a jegyzőkönyv szerint: elnök (aki a megyéspüspök volt), másodelnök, 28 ülnök: kanonokok, esperesek, zsinati vizsgáló, papnevelő intézet igazgatója, táblabírók, nagyváradi kanonok és cs. kir. tanácsnok, egyházi törvények doktora, teológia doktora; ezen kívül aljegyzők, házasság és szerzetes fogadás védője, ügyész, szegények ügyvédje, orvos és sebész.

Természetesen az imént felsoroltak nem vettek részt minden egyes szentszéki ülésen, közülük kerültek ki az egyes üléseken résztvevő személyek. Ha a konkrét üléseket vesszük górcső alá, Székesfehérváron azt láthatjuk, hogy az elnök mellett leggyakrabban 10-11 ülnök vett részt, azonban nem volt ritka a 13 ülnökkel tevékenykedő szentszéki ülés sem. Legkevesebb 8-9 ülnök minden esetben szerepelt az általam vizsgált jegyzőkönyvek tanúsága szerint. Veszprémben az ülésen egy elnök és 5-9 szentszéki bíró, 2-3 szentszéki ülnök, egyes pereknél szentszéki tisztii ügyész, egy jegyző, esetenként – ha a per megkívánta – egy házasságvédő vett részt.³³ Tehát a székesfehérvári egyházmegyei bíróság az ülnök és a bíró kifejezést szinonimaként, váltakozva használta, míg Veszprémben szinte mindig bírónak hívták e tisztségviselőket.

Csiky Viktorról elmondható, hogy nagy felkészültségű, a hallgatók és oktató kollégái körében is népszerű és elismert professzor volt, aki a katolikus egyházjogot komoly tudományos színvonalon művelte, emellett *Kosutány* Ignáchoz hasonlóan hazánk érdekeit és a jogbiztonságot kiemelt érdekek tekintette, akár az egyházjog érvényesülésének rovására is.

Megfigyelhettük továbbá *Csiky* módszerében, hogy nagyon erősen élt oktatói profiljában a jogtörténeti vonal, mert bár hatályos egyházjogot oktatót eredendően, mégis a tananyag legalább fele részben a jogtörténeti előzmények vázolásából állt, amelynek oka – ahogy többször maga is hangsúlyozta –, hogy a hatályos jogintézményeket csak a fejlődéstörténetük ismerete által érthetik meg a hallgatók teljes egészében. Ezentúl szintén jellemző volt a professzor oktatási módszerére, és nagy értéke a fennmaradt jegyzetének, hogy minden téma kapcsán – ahogy releváns volt – az egyetemes kánonjogtól eltérő, vagy ott esetleg nem is létező magyar sajátosságokat részletesen bemutatta hallgatóinak.

III. Fontosabb művei

Csiky Viktornak sajnos csak két tanulmánya és egy hallgató által lejegyzett előadásanyaga érhető el; sem könyvtári katalógusban, sem egyéb forrásokban nem található utalás más munkájára.

Észrevételek némely vegyes házasságok érvényességi kérdéséhez. Jogtudományi Közlöny 1879/27. 209–210. p.; Jogtudományi Közlöny 1879/28. 217–219. pp.

Egyházjog, különös tekintettel a magyar egyház viszonyaira, jegyzetelte: FERENCZ ÁKOS joghallgató. 1881/82. tanév, II. félév.

³³ SzfVPL. 1845. évi szentszéki jegyzőkönyv. (1845. febr. 24-25.); Pl.: VÉL Szentszéki jegyzőkönyvek (1879–1883); VÉL 17/1883., 18/1883.

IV. Irodalomjegyzék

- GAZDA ISTVÁN (szerk.): *Százhuszonöt éve nyílt meg a Kolozsvári Tudományegyetem*. Emlékkönyv. I. Magyar Tudománytörténeti Intézet. Piliscsaba, 1997. 110. p.
- SZABÓ MIKLÓS – SIMON ZSOLT – SZÖGI LÁSZLÓ: *Erdélyiek külföldi egyetemjárása 1849–1919 között I*. Marosvásárhely, 2014.
- JENEI VIKTOR: *Észrevételek némely vegyes házasságok érvényességi kérdéséhez*. Jogtudományi Közlöny 1879/34. 265–266. p. Jogtudományi Közlöny, 1879/35. 273–275. pp.
- Magyar Katolikus Lexikon*. DIÓS ISTVÁN (főszerk.). Budapest, 1996.
- SCHLAUCH LÖRINCZ: *Fölterjesztése az „egységes polgári házasságjogról” szóló törvényjavaslatra és indoklására*. Franklin. Budapest, 1893.